

Komitenin Kahramanı Enver Paşa

Mustafa Çolak

İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2019, 272 sayfa, ISBN: 978-605-2070-15-4

Mehmet Batuhan ZORLU

Komitenin Kahramanı Enver Paşa kitabının yazarı Prof. Dr. Mustafa Çolak İttihat ve Terakki, Kafkasya ve I. Dünya Savaşı gibi konularda eserler vermiş bir akademisyendir. Mustafa Çolak Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde tarih lisans programından mezun olduktan sonra yine mezun olmuş olduğu Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamladıktan sonra doktora tezi olan Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918) kitap olarak basılmıştır. 1993-1999 tarihleri arasında altı yıllık bir süreyle Alman Akademik Mübadele Birliği bursuyla Bonn, Berlin, Schwaebisch Hall, Regensburg ve Potsdam gibi Alman şehirlerinde dil eğitimi almış ve aynı zamanda arşiv çalışmaları yapmıştır. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde de görev yapmış olan Mustafa Çolak şu an Samsun Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde dersler vermektedir. Kitap, üç ana bölümden oluşmakta ve her bölümde kendi içerisinde alt başlıklar bulundurmaktadır. Ayrıca kitabın son bölümünde ise sonuç, ekler, dizin ve fotoğraflar olmak üzere dört bölüm daha bulunmaktadır. Yazar bu kitabın amacını toplum içerisinde Enver Paşa'nın hain ya da kahraman gibi birbirine oldukça zıt iki kavramla anılmasının bilimsel tarihe uygun olmadığını ve tarihçinin geçmişten kalan belgelerle bu konuyu daha anlaşılır bir hale getirmesi gibi bir görevi olduğunu ve bu sayede Enver Paşa'nın daha doğru anlaşılabilceğini belirtmiştir.

Yazar kitabın Birinci Bölümüne Harbiye Nâzırı Enver Paşa ismini vermiş ve bu bölümde ise altı adet alt başlık bulunmaktadır. Birinci Bölümün ilk alt başlığı olan Birinci Dünya Savaşı'na kadar Enver Paşa kısmında yazar Enver Paşa'nın doğum yeri, ailesi, eğitim hayatı ve şahsiyeti gibi biyografik bilgilere yer vermiştir. Enver Paşa'nın Mekteb-i Harbiyye-i Şahane'de eğitim gördüğü sırada Sultan II. Abdülhamid'e

Tarih Kritik (8) 3 History Critique | Temmuz/July 2022

karşı yapılan propagandaların etkisinde kaldığını, askerlik hayatı ve kazanmış olduğu askeri, siyasi başarılarından bahsedilmektedir. Ayrıca II. Meşrutiyetin ilan edilmesi sürecindeki baş aktörlerden biri olan Enver Paşa'nın bu süreçten sonra İttihat ve Terakki içerisinde daha fazla ön plana çıktığını hatta kamuoyu içerisindeki popülaritesi ve İttihat ve Terakki'nin güçlü olmasından ötürü Harbiye Nazırlığı görevine kadar yükselmiştir. Bu bölümde Enver Paşa'nın hızlı yükselişi hakkında önemli bilgiler bulunuyor ama Enver Paşa'nın Sultan II. Abdülhamid aleyhtarlığı üzerinde oldukça az bilgi verilmiştir. İkinci alt başlık olan Dönemin Alman Basınına Göre Enver Bey kısmında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sürecinde ana kadronun içerisinde bulunan Enver Paşa'nın bu süreçten sonra yurtiçi ve yurt dışı basınında ortaya çıkan popülaritesi anlatılmaktadır. Bu kısımda Alman medyasında Enver Paşa'nın liderlik özelliği ve Almanlar ile arasındaki muhabbetten bahsedilmesi İttihat ve Terakki-Alman ilişkilerini anlamamıza yardımcı oluyor ama sadece Alman medyası yerine farklı ülkelerin medyalarının bakış açısı da yansıtılabilirdi. Üçüncü alt başlık Alman İmparatorluğu ile İttifak ve Enver Paşa kısmında Osmanlı Devleti'nin İngiliz cephesinde değil de Almanya tarafında yer aldığına dair bilgiler verilmektedir. Dördüncü alt başlık III. Ordu Komutanı olarak Enver Paşa kısmında devletin savaşa girmesiyle savaşın daha geniş topraklara yayılmasına dair bilgiler verilmektedir. Ayrıca Kafkas Cephesi, Ruslarla olan siyasi ve askeri ilişkiler ve günümüzde de halen tartışılan Sarıkamış Harekatı hakkında bilgiler verilmektedir. Beşinci alt başlık Enver Paşa'ya muhalefet ve Suikast Girişimi kısmında İttihat ve Terakki içerisindeki çekişmelere ve I. Dünya Savaşı'nın uzamasından dolayı muhalif kesimin İttihatçıları devirip yerlerine geçerek savaştan çekilmeyi düşündüklerini ama Enver Paşa ve Talat Paşa'ya karşı planlanan bu suikast başarısızlıkla sonuçlanmış ve 260 kişi sorgulanmıştır. Altıncı alt başlık Enver Paşa'nın Vatan Anlayışı kısmında Enver Paşa'ya göre çok fazla toprak kaybı yaşayıp eski ihtişamlı günlerinde olmayan Osmanlı Devleti'ni eski gücüne kavuşturmak için Almanların safında savaşa girmek ve savaştan galibiyetle çıkmak gerekiyordu. Yine bu bölümde Enver Paşa'nın çok yüksek derecede olan vatan sevgisinden ve vatan için mücadele eden bir makine gibi olmak istemesinden bahsedilmiştir.

Yazar kitabın İkinci Bölümüne Türkçülük ve Enver Paşa'nın Türkçülük Faaliyetleri ismini vermiştir ve bu bölümde kendi içerisinde beş alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümün birinci alt başlığı Türkçülük başlığıdır ve bu kısımda Türkçülük ve Turancılık kavramlarının tanımı yapıldıktan sonra aralarındaki bağlantı açıklanmış ve Enver Paşa'nın I. Dünya Savaşı boyunca izlediği ve hiç vazgeçmediği Türkçülük politikası hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci alt başlık İttihat Terakki ve Türkçülük kısmında Osmanlı Devleti'nde 20. Yüzyıl başlarındaki Türkçülük kavramının durumu ile İttihat ve Terakki'yi aynı doğrultuda anlanabileceğini ve İttihatçıların önde gelen isimlerinin Türkçülüğe yönelmelerinin nedenleri anlatılmaktadır. Üçüncü alt başlık İslam Dünyasının Prusyası kısmında Alman İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Osmanlı Devleti üzerindeki politikaları ve İttihat ve Terakki'nin Türkçü politikalarına nasıl yaklaştıklarından bahsedilmiştir. Dördüncü alt başlık Sömürge Altındaki Türklerin Bağımsızlık Mücadeleleri ve Enver Paşa kısmında Enver Paşa'nın Rusya ve İngiltere'nin sömürgesi olan Türkleri ayaklandırmaya çalışması ve I. Dünya Savaşından itibaren bu politikayı uygulayıp hem Türklerin bağımsızlıklarını sağlamayı hem de İngiltere ve Rusya'nın zayıf düşmesini

planladığından bahsedilmiştir. Bu bölümün son alt başlığı olan beşinci alt başlık Enver Paşa'nın Türkçülük Faaliyetleri ve Müttefik Almanya kısmında ise Enver Paşa'nın neden Almanlar safında savaşa girmek istediğini, Almanların İslam politikasını ve Osmanlı Devleti ile Almanya'nın çıkarlarının benziyor olması anlatılmaktadır.

Yazar kitabın Üçüncü Bölümüne ise Bolşevik İhtilali ile Değişen Şartlar Karşısında Enver Paşa ismini vermiştir ve bu bölüm kendi içerisinde dört alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümün birinci alt başlığı olan Turan Coğrafyasında Osmanlı-Alman Mücadelesi kısmında Ekim 1917'de Rus Çarlığında yaşanan ihtilal sonucu Almanya ve Osmanlı Devleti fikir ayrılığına düşmüştür. Almanlar Kafkasya üzerindeki politikasına hep Osmanlı Devleti'ni de dahil etmişti ama I. Dünya Savaşı'nın uzun sürmesi sonucu ekonomisi zayıflayan Almanya, Rusya'da yaşanan ihtilal sonucunda II. Wilhelm'in hammadde temini için Transkafkasya'ya olan ilgisi artmıştır. Osmanlı Devleti Rusya'da yaşanan bu ihtilal sonucunda Orta Asya Türkleri ile bağlantı kurmayı düşünmesi anlatılmıştır. İkinci alt başlık Enver Paşa'nın İstifa Tehdidi kısmında Osmanlı Devleti'nin Transkafkasya devletleriyle yapmış olduğu ikili antlaşmalar sonucu kazançlı çıkması ve Almanya'nın Osmanlı Devleti'nin Transkafkasya'daki ilerleyişinin durdurulmasını istediğini ama başarılı olamadığını anlatılmaktadır. Bu durumdan rahatsız olan Almanlar Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelince Enver Paşa Alman Orduları Yüksek İdaresinden istifa edeceğini belirtmiş ama General Seeckt'in arabuluculuğu sonucu istifa etmediği anlatılmaktadır. Dördüncü alt başlık Ludendorff'un Enver Paşa'yı Kafkasya'da Durdurma Çabaları kısmında Osmanlı Devleti'nin de Almanya'nın da Bakü'de bulunan petrolere sahip olmak için karşı karşıya gelmeleri, iki devletin de kendi çıkarları için izlemiş oldukları politikalar ve Almanların Rusya ile anlaşma yoluna gitmesi sonucuyla Osmanlı Devleti'ni Bakü'den çıkarmak için Enver Paşa'ya bütün gücünüzü İngilizlere karşı Suriye ve İran taraflarında kullanmalısınız telgrafına Enver Paşa'nın olumlu cevap vermesi ama Almanların bu isteklerini yerine getirmemesi anlatılmaktadır. Bu bölümün ve kitabın ana bölümlerinin son alt başlığı olan Enver Paşa'nın Yurdu Terk Etmesi kısmında ise I. Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiği, Almanların ve Osmanlı Devleti'nin birçok cephede mağlup duruma düştüğü ve İtilaf Devletleri savaşı kazanmak üzeredir. Yaşanan bu durumlar neticesinde devleti savaşa sokan İttihatçı kadrolar yani Talat Paşa kabinesi istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu durum neticesinde İttihat ve Terakki ülke yönetiminden resmen elini çekmiş oluyordu. Ülkenin savaşa girmesine ve mağlup olmasına sorumlu tutulan İttihatçılar kendilerine adaletli yaklaşamayacağını düşündükleri için İttihatçıların karar verici ana kademe kadrosu ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır.

Kitabın Ekler bölümünde Almanca ve Türkçe kaleme alınmış birçok belge, anı, gazete ve telgraf örnekleri bulunmaktadır. Kitabın bu bölümü özellikle I. Dünya Savaşı dönemine dair ciddi bilgiler verdiği gibi Enver Paşa ve Alman yetkililerin arasındaki ilişkiler hakkında da dikkate değer hususlara değinilmiştir. Fotoğraflar bölümünde ise birçok fotoğraf arşivinden toplanmış Enver Paşa, İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimleri, I. Dünya Savaşı yılları ve çeşitli cephelerin fotoğrafları bulunmaktadır. Bu fotoğraf çeşitliliği sayesinde okuyucu kitabı okuduktan sonra öğrenmiş olduğu bilgileri görsel materyal aracılığıyla da pekiştirmiş oluyor.

Komitenin Kahramanı Enver Paşa kitabı yazarın genel olarak Enver Paşa'nın askeri ve siyasi hayatının gazete ve arşiv belgeleri aracılığıyla okuyucuyla buluşturmuş olduğu bir kitaptır. Kitap içerisinde genel olarak askeri ve siyasiler konular ağırlıklı olarak ele alınmış olmasından dolayı bu alanda araştırma yapacaklara bir başucu kitabı olabilir ama Enver Paşa'nın özel hayatı ve dönemin kültürel olaylarına meraklı kişiler için çok fazla bilgi vermemektedir. Toplum içerisinde Enver Paşa deyince hemen Sultan Abdülhamid Han ile olan ilişkisi akla gelmektedir. Ancak kitapta bu iki önemli kişinin aynı olay örgüsünde bulunduğu anlara dair kısıtlı bilgi verilmektedir. Bu durum tarih alanı ile iç içe olmayıp sadece dönemi anlamak adına kitap okuyan kitle için bir eksiklik oluşturacağını düşünüyorum. Kitabın çeşitli bölümlerinde Almanca belgelere yer verilmiş olmasıyla da Enver Paşa ve Almanya arasındaki ilişkiler çok daha detaylı öğrenilmiş oluyor. Kitap genel olarak Enver Paşa eksenli anlatım tarzına sahip olduğu için anlatılan dönemlerin içerisinde bulunan diğer aktörler biraz geri planda kalmış alıyor. Kitabın son bölümündeki fotoğraflar bölümü ile de anlatılan bazı olayların yaşandığı mekanlar ve olayların aktörleriyle okuyucu tanışmış oluyor. Son olarak kimine göre önemli ve kahraman bir kişi kimine göre ise hayalperest ve hataları oldukça fazla olarak görülen Enver Paşa'yı Alman kaynakları da dahil olmak üzere belgeler aracılığıyla çarpıcı bilgilerle anlatan yazar tarihinin yapması gereken işi yapıp kanaati okuyucuya bırakmaktadır.